

Journal of Dutch Linguistics and Literature

Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde

TNTL

2015 jaargang 131

MARJOLEIN VAN HERTEN

Boekenkeuze en motieven van hedendaagse leesclubs in Nederland*

Abstract – By means of surveys and interviews, motives and practices of present-day Dutch book discussion groups were studied. Six motives for membership were defined and their presence was investigated among members: the social and educational motives turned out to be most important. Next, an inventory of 1220 books that were recently read by 211 groups were related to expectations on four features. Outcomes show that most groups focus on literature that was recently published in Dutch. Prize winning novels are popular among groups as well as among other readers. However, the great dispersion in titles show groups make independent choices and do not just conform to the general reading public. This could be explained by the educational motive that is still important to present-day groups.

1 Onderzoek naar hedendaagse leesclubs

Leesclubs vormen een populair fenomeen in Nederland: naar schatting zijn er zo'n 3.000 tot 5.000 leesclubs in Nederland actief.¹ Vanuit verschillende kanten is er interesse voor hedendaagse leesclubs. Leesclubs worden door sociologen bestudeerd als informele groepen die een bron van sociale cohesie kunnen zijn.² Leesclubs blijken een didactisch waardevolle werkvorm te zijn in het onderwijs en op de werkvloer.³ Leesclubs, waar cultuuroverdracht middels literatuur plaatsvindt, geven literatuurwetenschappers een mogelijkheid 'echte' lezers te volgen en leescultuur te bestuderen.⁴

De bezigheden en ervaringen van echte lezers spelen ook in mijn onderzoek de hoofdrol. Ik ben met name geïnteresseerd in de meerwaarde die een leesclub aan de deelnemer kan geven op het gebied van educatie, waarmee ik niet alleen doel op kennisoverdracht (bijvoorbeeld kennis opdoen over literaire stromingen), maar ook op persoonlijke (sociale, emotionele) ontwikkeling en ontwikkeling in vaardigheden (bijvoorbeeld discussiëren of een literair werk analyseren).

In dit artikel wil ik me concentreren op wat daaraan vooraf gaat: de motieven van lezers om in groepsverband te lezen. Ook wil ik achterhalen wat er door

* Hierbij wil ik de reviewers van *TNTL* bedanken voor hun waardevolle opmerkingen bij de eerdere versies van dit artikel

1 Deze schatting werd gemaakt door de NBLC, nu de *Vereniging Openbare Bibliotheken*. Zie *Vrij Nederland Leeskringspecial*, 13 juli 2002, p. 73. Een recentere of meer precieze schatting is niet voorhanden, deels omdat lang niet alle leesclubs zijn aangesloten bij een stichting of vereniging.

2 Den Ridder 2011: 103, 115-116.

3 Zie bijvoorbeeld Kooy 2006b.

4 Het project Gedeelde literatuur (Rijksuniversiteit Groningen) is hier een mooi voorbeeld van: <http://www.rug.nl/news/2014/04/2014-04-28-nwo-project-alfa-meerwaarde> [Website geraadpleegd op 30-9-2014].

leesclubs gelezen wordt. Door deze titels te vergelijken met algemene trends op het gebied van lezen, met resultaten uit onderzoeken naar leesclubs in het buitenland en met andere verwachtingen met betrekking tot wat leesclubs lezen, wil ik bekijken of de motieven van de leden terug zijn te zien in wat er gezamenlijk wordt gelezen en besproken.

Lezen is bij uitstek een bezigheid die je individueel kunt ondernemen. Toch kiezen vele duizenden Nederlanders ervoor lid te zijn van een leesclub. Onder de moderne variant van het fenomeen leesclub verstaan we groepen lezers die regelmatig bij elkaar komen om een van tevoren afgesproken en gelezen boek te bespreken. Een leesclub zal deze lezers een bepaalde meerwaarde bieden ten opzichte van het individueel lezen van een boek. Zij zullen dus bepaalde motieven hebben voor hun deelname. In dit artikel stel ik de vraag of die motieven invloed hebben op de *boekenkeuze* van leesclubs. Die invloed zou zichtbaar kunnen worden als de boekenkeuze van leesclubs anders is dan de boekenkeuze van de ‘gewone’, individuele lezer (de algemene trends op het gebied van leesgedrag) of doordat de boekenkeuze een bepaald doel of bepaalde interesse weerspiegelt. Om een beeld te krijgen van onder andere de motieven en het leesgedrag van hedendaagse Nederlandse leesclubs heb ik twee enquêtes uitgezet en een aantal leden geïnterviewd. Voor de respondenten van beide enquêtes en de interviews geldt echter dat ik niet pretendeer een representatieve steekproef van leesclubdeelnemers te kunnen presenteren.

Ten eerste ondervroeg ik in de winter van 2009-2010 in totaal 211 leesclubs door middel van een groepsenquête. Ik vroeg hen onder meer naar een aantal kenmerken van de groep, de gezamenlijke doelstelling, en het leesgedrag van de groep. Deze leesclubs werden gevonden via oproepen in een aantal media, flyers die verspreid werden in bibliotheken en boekhandels, het benaderen van organisaties die leesclubs faciliteerden, en via de ‘sneeuwbalmethode’. Leesclubs werd nooit ongevraagd een vragenlijst toegestuurd. Zij konden uit eigen beweging een vragenlijst invullen via internet of mij verzoeken om papieren exemplaren toe te sturen. De deelnemende groepen representeren in totaal 1963 leden van wie nog geen 6% man is. Gemiddeld telt een leesclub ruim negen leden. De deelnemende groepen bestaan gemiddeld ruim 12 jaar. Drie vijfde van de groepen is aangesloten bij een bibliotheek, vrouwenvereniging of andere organisatie. De overige twee vijfde opereert zelfstandig: deze worden wel ‘wilde’ groepen genoemd, waarmee overigens alleen bedoeld wordt op hun ‘ongebonden’ status, ze komen als het ware ‘in het wild’ voor.

Ten tweede vroeg ik in dezelfde periode individuele leden van leesclubs een aanvullende individuele enquête in te vullen: werving en procedure verliepen hetzelfde als bij de groepsenquête. 877 leden van leesclubs vulden deze individuele enquête in, waarbij de nadruk lag op persoonlijke eigenschappen, leesgedrag en – motieven en lidmaatschapsmotieven. Deze respondenten waren voornamelijk leden van leesclubs die ook deelnamen aan de groepsenquête. Anderen waren zelf de oproep tot deelname tegengekomen en wilden meewerken zonder dat hun groep collectief wilde deelnemen aan de – misschien tijdrovende – groepsenquête. De 877 respondenten zijn gemiddeld 65 jaar oud, 65% is hoger opgeleid (HBO- of wo-opleiding afgerond) en 94% is vrouw.

Ten slotte werden vijftien leden geïnterviewd, met name over de relatie tussen eigen leesgedrag en het leesgedrag van hun leesclub, lees- en lidmaatschapsmotieven, en ervaringen op het gebied van leren door lezen en lidmaatschap. Deze vijftien deelnemers hadden zich zelf gemeld via de ingevulde vragenlijst of omdat ze informatie over het onderzoek tegenkwamen, werden via-via gevonden door mij, of dienden zich aan via de sneeuwbalmethode. De deelnemers waren tussen de 31 en 80 jaar oud. Dertien van hen zijn hoogopgeleid. Met tien vrouwen en vijf mannen was de man-vrouwverhouding onder deze kleine groep respondenten duidelijk (en bewust) anders dan het geval was bij beide enquêtes, zodat ook de ideeën van mannelijke leden gehoord konden worden.

In dit artikel wil ik de boekenkeuze van hedendaagse leesclubs bestuderen en te weten komen of de keuze beïnvloed wordt door de motieven die leden hebben voor hun deelname. Die invloed zou kunnen blijken uit een boekenkeuze die afwijkt van wat verwacht wordt als we kijken naar algemene trends op het gebied van leesgedrag. Ik wil het volgende te weten komen:

- Wat zijn de motieven van lezers om lid te zijn van een leesclub?
- Wat wordt er door leesclubs gelezen? Wijken leesclubs daarmee af van algemene trends op het gebied van leesgedrag?
- In hoeverre zien we de motieven van leesclubleden terug in de al dan niet afwijkende boekenkeuze van leesclubs?

De theorievorming rond motieven die kunnen bestaan om in groepsverband boeken te lezen en bespreken, hangt deels samen met de ontstaansgeschiedenis van de leesclub. Motieven van leesclubleden (maar ook van lezers, en van andere ‘cultuurdeelnemers’) zijn ook al eerder bestudeerd. In de volgende paragraaf schets ik kort de theorieën die betrekking hebben op motieven van leesclubleden en definieer ik zes motieven waarvan ik onderzocht heb in welke mate ze belangrijk zijn voor leesclubleden.

Vervolgens neem ik het leesgedrag van leesclubs onder de loep door boeken die recent werden gelezen op vier punten te vergelijken met de algemene trends in leesgedrag. Ik bekijk of leesclubs voornamelijk oorspronkelijk Nederlandstalig werk lezen, of zij voorkeur hebben voor werk van vrouwelijke of mannelijke auteurs, of ze recente publicaties of ‘ouder’ werk lezen en of ze zich laten beïnvloeden door commerciële literaire prijzen. In de conclusie ga ik in op de vraag of de motieven van leesclubs en hun leden worden weerspiegeld in de boekenkeuze van leesclubs.

2 Motieven

De moderne variant van de leesclub ontstond in Nederland in het begin van de jaren zeventig van de twintigste eeuw, toen leesclubs werden opgezet met een emancipatoire, educatieve doelstelling: meer mensen in aanraking te laten komen met literatuur.⁵ Naast deze doelstelling was ook het plezier hebben in lezen van

5 Zie hierover bijvoorbeeld Duyvendak 2005; Duyvendak 1994.

belang. Leesclubs zorgden ervoor dat een groter deel van de bevolking (met name vrouwen – die vaak minder hoog waren opgeleid dan mannen) kennis nam van literatuur. Literatuur werd toegankelijk gemaakt voor leesclubs doordat organisaties als de Noord-Nederlandse *Stichting Literatuurclubs Drenthe* (SLD, ontstaan uit samenwerking tussen de Nederlandse Bond voor Plattelandsvrouwen en de Provinciale Bibliotheekcentrale) voor hen specifieke boeken selecteerde. De SLD had in eerste instantie voor ogen de ontstane terughoudendheid van veel volwassenen bij de moderne literatuur van de jaren 1960-70 weg te nemen. Er zou een generatiekloof ontstaan omdat hun kinderen deze literatuur, waarin allerlei thema's expliciet aandacht kregen, wel lazen op school. In eerste instantie werd er bewust gekozen voor boeken waarin een maatschappelijk thema of probleem een rol speelde. Zowel de literatuur zelf als diverse maatschappelijke thema's waren hierdoor onderwerp voor discussie. Naar aanleiding van elk gelezen boek werden twee discussieavonden gehouden. Tijdens de eerste bespreking was er aandacht voor het boek zelf. Tijdens de tweede bespreking stond het thema centraal. De besprekingen werden geleid door een gespreksleider. De begeleiders van de groepen waren geen professionele lezers: per groep werd een deelnemer gevraagd om de rol van gespreksleider te vervullen, waarvoor diegene extra informatie over het boek en thema en een cursus over gesprekstechnieken kreeg. Vanuit de leden zelf was er vooral vraag naar de bespreking van het literaire werk zelf, en minder naar de bespreking van het thema. De aandacht verschoof en uiteindelijk bleef alleen de literaire bijeenkomst bestaan, en kwam er ruimte om vijf in plaats van drie boeken te lezen. Bij de boekenkeuze werd steeds meer gekeken naar de literaire kwaliteit van een boek dan naar de maatschappelijke relevantie van het verhaal.⁶

De SLD, die inmiddels al meer dan 40 jaar bestaat, groeide in die tijd van 219 deelnemers verspreid over vijftien groepen tot zo'n 2300 lezers verdeeld in 250 groepen in Noord-Nederland in seizoen 2014.⁷ Naast de groepen van deze grootste leescluborganisator kent Nederland nog tal van andere leesclubs. Zoals in de inleiding al werd gesteld, zijn er zo'n 3.000 tot 5.000 leesclubs in Nederland actief. Niet alle leesclubs zijn aangesloten bij een organisatie – naast de SLD organiseren ook andere partijen leesclubs zoals bibliotheken, boekhandels, seniorenorganisaties als Senia en vrouwenorganisaties als vvaO. Leesclubs kunnen ook informeel worden opgericht door vrienden, collega's, of mensen die elkaar eerder nog niet kenden. Naast dit onderscheid tussen georganiseerde en de zogenaamde 'wilde' leesclubs is er nog een aantal kenmerken waardoor leesclubs zich van elkaar onderscheiden: zo zijn er leesclubs die fysiek bij elkaar komen voor hun discussies, maar ook leesclubs die hun besprekingen online organiseren; leesclubs die een professioneel begeleider hebben of niet; leesclubs die zich richten op vakliteratuur. Voor dit onderzoek werden overigens alleen groepen benaderd die fysiek bij elkaar komen. Bovendien mochten de deelnemende groepen niet vanuit het werk van de leden worden georganiseerd.

Om erachter te komen wat de drijfveren zijn van lezers om lid te zijn van een leesclub, werden door mij zes lidmaatschapsmotieven gedefinieerd. Deze motie-

6 Zie Benjamins, Nagtegaal & Van Voorst 2011: 192, 195-200.

7 Zie <http://www.literatuurclubsdrenthe.nl/over-ons/sld-in-cijfers> [website geraadpleegd op 10-11-2014]. Zie ook Benjamins, Nagtegaal & Van Voorst 2011: 192.

ven en hun definities zijn gebaseerd op een aantal bestaande theorieën over leesmotieven, culturele participatiemotieven en meer specifiek motieven om lid te zijn van een leesclub.⁸ Deze theorieën bouwen deels op elkaar voort of reageren op eerdere theorieën, maar vertonen vaak overeenkomsten, al worden soms andere namen gegeven aan (ongeveer) dezelfde invullingen. Ook zijn niet alle theorieën even compleet: er wordt nadruk gelegd op enkele, voor de auteur belangrijkste, motieven. Daarnaast blijft het vaak bij theorie en wordt de geldigheid en bruikbaarheid van deze motieven niet altijd onderzocht in de praktijk. Dat heb ik wel willen doen. De zes motieven voor lidmaatschap zijn daarvoor eerst door mij als volgt gedefinieerd:

- Het *cognitieve motief*: leden willen middels hun deelname leren. Dat kan zijn op het gebied van literatuur, maar ook andere zaken zijn mogelijk, zoals geschiedenis of zelfinzicht en emoties;
- Het *esthetische motief*: leden willen middels hun deelname zaken als thema en stijl van een boek (beter kunnen) beleven;
- Het *hedonistische motief*: leden zien hun deelname als ontspanning en genieten specifiek van praten over boeken;
- Het *statusmotief*: leden willen zich middels hun deelname profileren als een bepaald soort lezer en/of als iemand die sociaal actief is;
- Het *sociale motief*: leden vinden het sociale aspect van de leesclub belangrijk, het bij elkaar komen, het opbouwen of onderhouden van contacten, het praten over andere zaken dan alleen het gelezen boek;
- Het *praktische motief*: leden zien praktische voordelen aan hun deelname, zoals een stok achter de deur om aan lezen toe te komen of hulp bij het kiezen van een boek.

Het voorkomen van deze motieven onder leden heb ik vervolgens onderzocht met hulp van de individuele enquête en interviews. Respondenten werd in de individuele enquête gevraagd middels een vijf-punt Likert-schaal te reageren op een aantal stellingen horend bij de motieven. Ook in een aantal andere open en gesloten vragen kwamen de motieven (soms verdekt) aan bod. In de interviews werd deelnemers gevraagd motieven in volgorde van belangrijkheid te zetten en toe te lichten.

Zoals gezegd was bij de oprichting van de eerste moderne leesclubs het educatieve of cognitieve motief belangrijk. De resultaten van de individuele enquête en de interviews wijzen uit dat ook binnen veel leesclubs die vandaag de dag actief zijn, dat oorspronkelijke educatieve karakter is terug te vinden: het cognitieve motief speelt voor veel leden een belangrijke rol.⁹ De invulling van wat men erwaart te leren en hoe dat gebeurt is divers, maar met name leren over de wereld (bijvoorbeeld over andere culturen of tijden), leren op het gebied van zelfontplooiing (over emoties of omgaan met bepaalde situaties) en leren op het gebied van literatuur (bijvoorbeeld het analyseren van romans), worden veel genoemd.

8 Gebruikte theorieën zijn: Bourdieu 1984; Dijkstra 1992; Duyvendak 2003; Duyvendak 2005; Duyvendak 2007; Fokkema & Ibsch 1992; Ganzeboom 1989, Gerritsma 1998; Kraaykamp 1993; Pette 2001; Witte 2008.

9 Dit bleek eerder uit de pilotstudie (Van Herten 2009: 127) en werd bevestigd in het onderzoek waarvan hier verslag wordt gedaan (diverse vragen in de groeps- en individuele enquête en de interviews). Ook veel buitenlands onderzoek is gericht op de educatieve kansen die leesclubs bieden, zie bijvoorbeeld Kerka 1996; Kooy 2006a; Kooy 2006b; Long 2003.

Het lezen van boeken die men uit zichzelf niet had opgemerkt of gekozen, wordt door bijna alle geïnterviewden als een van de belangrijkste redenen genoemd deel te nemen aan een leesclub.¹⁰ Naast de kans die leesclubs bieden meer te leren door het samen lezen en bespreken van literatuur, speelt voornamelijk het sociale motief een belangrijke rol voor veel deelnemers. Motieven die betrekking hadden op status of praktisch van aard waren, zoals het hebben van een stok achter de deur, bleken het minst belangrijk.¹¹

Zo bezien, lijken de hedendaagse leesclubs nog veel op de leesclubs van veertig jaar geleden. Een opvallend verschil, zeker in verband met het educatieve karakter van de leesclubs, is wel het opleidingsniveau van de deelnemers. Waren de eerste moderne leesclubs bedoeld voor deelnemers die minder hoog waren opgeleid, de huidige leesclubdeelnemer is dat juist wel: 65% van de deelnemers aan de enquête heeft een HBO- of WO-opleiding afgerond. Het kiezen of lezen van een goed boek is geen probleem, wordt aangegeven. Het leesclublid wil zich blijven ontwikkelen, en heeft daarvoor de leesclub nodig: hierdoor komt hij in aanraking met boeken die hij individueel niet zou hebben gelezen en juist de uitwisseling zorgt voor een leerzamere ervaring dan wanneer individueel een boek gelezen wordt.

3 Boekselectie

Middels de hierboven al geïntroduceerde groepsenquête werden gegevens verzameld over het leesgedrag van de hedendaagse leesclub. Zo werd gevraagd hoe de boekenkeuze tot stand komt en wat er precies gelezen wordt. Sommige groepen lezen gericht boeken uit een bepaald genre of boeken uit een bepaald taalgebied, andere groepen lezen breder. Hierbij is het belangrijk te beseffen dat niet alle leesclubs zelf beslissen wat zij lezen. De grootste organisator van leesclubs, de al genoemde SLD, selecteert per seizoen vier boeken die door ruim 240 leesclubs worden gelezen. Daarnaast zijn er ook leesclubs waarvan niet de leden maar een organisatie zoals de plaatselijke bibliotheek, of de professionele begeleider hen voorschrijft wat te lezen. Andere leesclubs kiezen zelf wat ze lezen uit een relatief beperkt aanbod, door bijvoorbeeld gebruik te maken van leeswijzers (extra informatie over titels) van ouderenvereniging Senia.¹² Ook kunnen ze kiezen voor boeken die de plaatselijke bibliotheek speciaal voor leesclubs in voldoende exemplaren heeft ingekocht en soms voorziet van extra materiaal. Leesclubs kunnen natuurlijk ook meer onafhankelijk een keuze maken uit het boekenaanbod, waarbij zij zich wellicht laten leiden door een bepaald doel (bijvoorbeeld het lezen van Engelse literatuur of debuutromans). Naast inhoudelijke factoren kunnen bovendien meer praktische zaken meespelen in het keuzeproces, zoals beschikbaarheid in vertaling, hoe duur het boek is of het aantal pagina's dat het telt. De groep kan gezamenlijk titels kiezen, of de leden kiezen per toerbeurt.

10 Ook dit bleek eerder uit een pilotstudie (Van Herten 2009: 127) en werd bevestigd in het onderzoek waarvan hier verslag wordt gedaan.

11 Echter: het is moeilijk om een statusmotief te onderzoeken omdat eerlijke antwoorden niet door iedereen even sociaal-wenselijk worden gevonden: reacties van geïnterviewden bijvoorbeeld op ingeklede vragen naar het statusmotief waren vaak veelzeggend.

12 Zie de website www.senia.nl. Website geraadpleegd op 15 januari 2014.

De deelnemende leesclubs werd gevraagd naar het boek dat zij momenteel lezen en – indien mogelijk, want een klein aantal deelnemende groepen bestond daarvoor niet lang genoeg – de vijf boeken die zij daarvoor gelezen hadden. De helft van de leesclubs die deelnamen aan het onderzoek komt tussen de vier en zeven keer per jaar bij elkaar, voor hen zouden deze zes boeken dus ongeveer een jaar lezen in een leesclub kunnen representeren.

De 211 leesclubs die deelnamen aan mijn onderzoek lezen in totaal 1220 boeken. Deze verzameling van 1220 boektitels bevat uiteraard veel ‘doublures’, omdat vaak meer dan één leesclub eenzelfde titel heeft gelezen. De totale lijst van 1220 *opgegeven* titels bestaat daardoor uit 510 *verschillende* titels, van 362 verschillende auteurs. Gemiddeld werd een boektitel dus door 2,4 verschillende leesclubs als gelezen opgegeven in de enquête. Deze verdeling van titels en leesclubs kent echter een aantal pieken en veel ‘eenlingen’. Zo werd de Italiaanse debuutroman en wereldwijde bestseller *De eenzaamheid van de priemgetallen* (2008, Nederlandse vertaling 2009) van Paolo Giordano als populairste titel door 40 deelnemende leesclubs gelezen en opgegeven, terwijl 72,5% van de *verschillende* titels (370 in totaal) slechts eenmaal werd genoemd. De spreiding in het gelezen werk is dus groot.

Onder de titels bevindt zich zowel fictie als non-fictie, proza, poëzie en toneel, en zowel volwassenen- als jeugdliteratuur. Daarbij ligt het zwaartepunt overduidelijk bij fictie, proza, en volwassenenliteratuur. Enkele groepen hebben een specifiek doel voor ogen, zoals een leesclub gericht op Engelstalig toneel, een op kinder- en jeugdboeken, en een op antroposofische teksten. Andere groepen lezen bijvoorbeeld alleen klassieke werken, of kiezen juist (bewust?) voor veel afwisseling in tijden of genres. Maar het merendeel van de groepen leest alleen recente romans.

Vier kenmerken van boeken die recent werden gelezen door leesclubs worden bekeken, om zo een beeld te kunnen schetsen van het leesgedrag van deze groepen. Daarbij wordt getracht dit te vergelijken met algemene trends op het gebied van leesgedrag.

Ten eerste kijk ik naar de verhouding tussen werk van buitenlandse oorsprong en oorspronkelijk Nederlandstalig werk. Brems (2006: 664) signaleert namelijk dat de bespreking van Nederlandstalig werk in de dagbladen slechts één vijfde van de ruimte krijgt toebedeeld, buitenlands werk de resterende vier vijfde. Zijn de boeken die leesclubs kiezen ook voornamelijk afkomstig van buiten Nederland en Vlaanderen?

Ten tweede kijk ik naar de verhouding tussen recent verschenen literatuur en ‘oudere’ boeken. Bij de Nederlandse boekproductie ligt de nadruk op eerste drukken: meer dan de helft van de hier gedrukte boeken betreft een eerste druk.¹³ Ook krijgen nieuw verschenen werken wellicht meer aandacht in kranten en boekhandels. Zijn leesclubs geïnteresseerd in nieuw verschenen werk of worden juist oudere titels (waaronder ‘klassiekers’) gelezen in leesclubs?¹⁴

Ten derde kijk ik naar de verhouding tussen boeken geschreven door vrouwe-

13 Van Rees, Jansen en Verboord 2006: 261.

14 Zie hierover ook Rubin 1992: 93-147; 164-178.

lijke auteurs en boeken geschreven door mannelijke auteurs. Moderne leesclubs, met hun emancipatoire ontstaansgeschiedenis, bestaan ook nu nog voornamelijk uit vrouwen, niet alleen in Nederland maar ook in andere landen, zoals Australië, de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk.¹⁵ Onderzoeken naar leesclubs in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk laten zien dat leesclubs een (lichte) voorkeur hebben voor werk geschreven door vrouwen.¹⁶ Eerder onderzoek naar de boekenlijsten die werden voorgeschreven aan – eveneens vrijwel alleen uit vrouwen bestaande – leesclubs van de SLD lieten zien dat daar geen voorkeur voor vrouwelijke auteurs bestaat.¹⁷ In het huidige onderzoek heb ik niet alleen de leesclubs van de SLD betrokken maar leesclubs verspreid over heel Nederland, al dan niet aangesloten bij een stichting, bibliotheek of vereniging. Hierdoor ontstaat een algemener beeld van leesclubs die nu actief zijn in Nederland.

Ten slotte kijk ik naar de invloed van literaire prijzen op het leesgedrag van leesclubs. Brems (2006: 502) noemt de bloei die leesclubs sinds de jaren tachtig van de twintigste eeuw doormaken in één adem met de opkomst van media-aandacht voor literatuur, waarvan commerciële literaire prijzen een manifestatie zijn. Dit zou betekenen dat leesclubs net als andere lezers kiezen voor boeken die de nodige media-aandacht trekken, zoals titels die prijken op de nominatielijst van een commerciële literaire prijs. Maar gezien hun achtergrond lijken leesclubs er juist op gericht literatuur te verspreiden – leden kennis te laten maken met werken die zij anders wellicht niet hadden gelezen. Verwacht zou dan worden dat zij zich niet of nauwelijks laten beïnvloeden door de media en juist kiezen voor minder bekend werk. Ik vergelijk de door de leesclubs gelezen titels met de nominatielijsten van drie in Nederland bekende literaire prijzen die veel media-aandacht genereren: de AKO Literatuurprijs (sinds 1987), de Libris Literatuurprijs (sinds 1994), en de NS Publieksprijs (sinds 2001).

4 Buitenlands versus Nederlandstalig werk

Literatuur van buitenlandse oorsprong, zowel in vertaling als in de oorspronkelijke taal, heeft van oudsher veel invloed op de Nederlandse boekenmarkt. Niet-Nederlandstalige literatuur lijkt de laatste jaren steeds meer terrein te winnen bij lezers en krijgt veel aandacht in de kranten.¹⁸ Naast de al genoemde debuutroman van Paolo Giordano zijn er in de antwoorden op de enquête inderdaad veel buitenlandse romans terug te vinden. Leesclubs lezen deze boeken al dan niet in vertaling. In totaal werden 1220 boeken opgegeven door de leesclubs; daarvan zijn 692 titels oorspronkelijk in het Nederlands gepubliceerd (voor beide getallen geldt: inclusief doublures!).¹⁹ Daarmee is 56,7% van de *gelezen* boeken oorspron-

15 Samenstelling leesclubs: in Nederland, zie Duyvendak 2005: 180; in Australië zie Poole 2003: 264; in de Verenigde Staten zie Long 2003: xiii-xiv; in het Verenigd Koninkrijk zie Hartley 2001: 58; 177.

16 Zie resp. Long 2003: 132-135 en Hartley 2001: 58; 177.

17 Duyvendak 2007: 216-217.

18 Brems 2006: 663-665.

19 De volgende combinaties van werken werden door leesclubs als één titel opgegeven en tellen dientengevolge ook steeds als één boek: Bordewijk – *Blokken / Knorrende beesten / Bint*; Abdolah

kelijk Nederlandstalig. Kijken we naar de *verschillende* boektitels, dus zonder doublures, dan blijken van de 510 verschillende boektitels er 254 oorspronkelijk in het Nederlands gepubliceerd te zijn. Daarvan zijn 30 titels van Vlaamse oorsprong, die in totaal 85 keer werden opgegeven door de deelnemende leesclubs.

De aandacht die leesclubs hebben voor Nederlandstalige literatuur in vergelijking met buitenlandse literatuur is daarmee veel ‘eerlijker’ verdeeld dan verwacht. Bekijken we behalve de aandacht die buitenlandse boeken krijgen in de dagbladen echter ook de boek*productie* in Nederland, dan wijkt het leesgedrag van leesclubs minder sterk af, maar de nadruk op Nederlandstalig werk blijft ook dan hoog. Kijken we naar de categorie literaire fictie, waaruit leesclubs veruit de meeste boeken kiezen om te lezen, dan zien we dat in 2000 44,3% van de in Nederland uitgegeven titels uit deze categorie oorspronkelijk Nederlandstalig is.²⁰ In Nederland uitgegeven vertalingen van oorspronkelijk Engelstalige romans vormen 33,3% van de productie uit dezelfde categorie literaire fictie. Ook binnen leesclubs is werk dat oorspronkelijk in het Engels werd geschreven, na het oorspronkelijk Nederlandstalig werk, het populairst: 121 titels (23,7% van het totaal aantal verschillende titels) werden in totaal 182 keer gelezen door de leesclubs (14,9% van het totaal aantal opgegeven titels), waarbij met name boeken uit het Verenigd Koninkrijk in trek waren.

5 Recente publicaties en ouder werk

Als we kijken naar de ‘top-10’ van de lijst met boektitels, valt op dat het oudste boek ten tijde van de enquête pas zeven jaar oud was:

TABEL I Top-10 onder de opgegeven boeken.

<i>Populairste boeken met jaar van eerste (oorspronkelijke) uitgave (indien van toepassing; met jaar van eerste uitgave Nederlandse vertaling)</i>	<i>Rangnummer</i>	<i>Aantal keer opgegeven</i>
Paolo Giordano – <i>De eenzaamheid van de priemgetallen</i> (2008) (NL 2009)	1	40
Herman Koch – <i>Het diner</i> (2009)	2	30
Doesjka Meijsing – <i>Over de liefde</i> (2008)	2	30
Erwin Mortier – <i>Godenslaap</i> (2008)	2	30
Vincent Overeem – <i>Misfit</i> (2008)	3	29
Alessandro Baricco – <i>Dit verhaal</i> (2005) (NL 2007)	4	25
Arthur Japin – <i>De overgave</i> (2007)	5	23
Gerbrand Bakker – <i>Boven is het stil</i> (2006)	6	22
Marcelo Figueras – <i>Kamtsjatka</i> (2003) (NL 2006)	7	21
Julia Franck – <i>De middagvrouw</i> (2007) (NL 2008)	7	21
Meir Shalev – <i>Een duif en een jongen</i> (2006) (NL 2006)	7	21

– *De Koran* / *De boodschapper*; Elsschot – *Lijmen* / *Het been*. Van Nescio’s bekende drie-eenheid werd overigens alleen *Titaantjes* gelezen.

20 Voor dit getal geldt: eerste en hogere drukken samen.

Pascal Mercier – <i>Nachttrein naar Lissabon</i> (2004) (NL 2006)	8	19
Nelleke Noordervliet – <i>Snijpunt</i> (2008)	8	19
Aravind Adiga – <i>De witte tijger</i> (2008) (NL 2008)	9	18
Marjolijn Februari – <i>De literaire kring</i> (2007)	10	17
Suzanna Jansen – <i>Het pauperparadijs: een familiegeschiedenis</i> (2008)	10	17
Willem G. van Maanen – <i>Heb lief en zie niet om</i> (2006)	10	17

Van de 1220 opgegeven boeken (510 verschillende titels) verzameld uit de reacties van aan mijn onderzoek deelnemende leesclubs, werden er maar liefst 951 (78%, 306 verschillende titels) voor het eerst in de oorspronkelijke taal gepubliceerd in het jaar 2000 of later. Daarnaast is overigens van een aantal anderstalige werken bekend dat zij pas jaren na hun eerste verschijning in Nederlandse vertaling uitkwamen, zoals Haruki Murakami's *Norwegian Wood* (1987, Nederlandse vertaling 2007). Nu ligt dat bij dit voorbeeld niet voor de hand, maar leesclubs kunnen natuurlijk een boek in de oorspronkelijke taal lezen: het is in de enquête niet apart bevraagd. Van een klein aantal groepen is wel bekend dat zij in het Engels of Frans lezen.

Als we deze cijfers leggen naast het aantal fictietitels dat in Nederland wordt uitgegeven (oorspronkelijk Nederlandstalig en in het Nederlands vertaald), dan zien we een overeenkomst. Ook bij de Nederlandse boekproductie ligt de nadruk op nieuwe boeken: in 2000 werden in Nederland in de categorie literaire fictie 819 (61,7%) eerste drukken uitgegeven tegenover 508 (38,3%) tweede of hogere drukken.²¹ Van populaire boeken kan een tweede of hogere druk uiteraard vrij snel na de eerste druk al verschijnen. De nadruk bij boekproductie ligt dus op *nieuwe* werken.

Vooral voor Nederlandstalig werk geldt, dat de voorkeur uitgaat naar recent verschenen werk. Bijlage 1 bevat de oorspronkelijk in het Nederlands gepubliceerde boektitels: boeken van Nederlandse, Vlaamse, Indische of Surinaamse oorsprong. Het gaat om 254 verschillende titels die 692 keer werden opgegeven: gemiddeld 2,72 'lezingen' per boek. Voor anderstalig werk (256 verschillende titels; 528 keer opgegeven) is dat gemiddelde 2,06 en is de spreiding dus iets groter. Van de 254 Nederlandstalige verschillende werken werden er 174²² (68,5%) gepubliceerd in de laatste tien jaar voor de enquête werd gehouden:

'Oudere' Nederlandstalige romans leveren snel aan populariteit in bij de leesclub: gaan we terug in de tijd dan worden er steeds minder verschillende boeken gelezen en de titels worden vaak slechts door maar één leesclub genoemd. De twee uitschieters, Hella Haasse – *Oeroeg* (1948, tien keer opgegeven) en Harry Mulisch – *Twee vrouwen* (1975, zeven keer opgegeven) stonden beide centraal in de jaarlijkse CPNB-campagne *Nederland Leest* in de periode voorafgaand aan de enquête, respectievelijk in 2009 en 2008.²³ Dit laat zien dat leesclubs bovenop de literaire

21 Van Rees, Jansen en Verboord 2006: 261.

22 Dit is inclusief de niet gespecificeerde dichtbundel van Marjoleine de Vos, van wie dichtbundels verschenen in 2000, 2003 en 2008. Deze dichtbundel is echter *niet* in de tabel meegenomen. De ook niet nader gespecificeerde dichtbundels van M. Vasalis en Gerrit Kouwenaar zijn niet meegeteld omdat zij ook vóór 2000 verschenen kunnen zijn.

23 Zie <http://www.nederlandleest.nl/archief.html>. Website geraadpleegd op 10 januari 2013.

actualiteit zitten: ze worden beïnvloed door de manier waarop literatuur door de hedendaagse media geframed wordt.

TABEL 2 Aantal gelezen Nederlandstalige titels verschenen in de tien jaar voorafgaand aan de enquête.

<i>Jaar van eerste uitgave</i>	<i>Aantal verschillende titels</i>	<i>Aantal keer opgegeven door leesclubs</i>	<i>Gemiddeld aantal keer dat een titel is gelezen</i>
2000	12	15	1,25
2001	8	11	1,38
2002	7	12	1,71
2003	9	12	1,33
2004	12	18	1,5
2005	13	41	3,15
2006	23	88	3,83
2007	25	91	3,64
2008	43	220	5,12
2009	21	67	3,19
Totaal	173*	575	3,32

* Exclusief de dichtbundel van Marjoleine de Vos (zie voetnoot 22), omdat het precieze jaar van uitgave niet bekend is.

Slechts twee Nederlandstalige werken daterend van vóór de twintigste eeuw zijn terug te vinden in de titellijst: het anonieme veertiende-eeuwse werk *De reis van Sinte Brandaan* (gelezen door één leesclub) en Marcellus Emants – *Een nagelaten bekentenis* (1894, ook slechts door één groep opgegeven). Ook de werken uit de eerste helft van de twintigste eeuw die de leesclubs lazen, kunnen we over het algemeen bestempelen als klassiekers: auteurs en specifieke werken zijn vaak terug te vinden op de canonlijsten van de Maatschappij der Nederlandse letterkunde uit 2002, zoals (werk van) Bordewijk, Couperus, Elsschot, Van Ostaijen en Vestdijk.²⁴

Meer klassiekers worden overigens buiten het Nederlandse taalgebied gezocht: onder de buitenlandse literatuur die gelezen werd, zijn veel klassiekers te vinden, van Dante Alighieri tot Oscar Wilde. Maar ook voor buitenlands werk geldt dat er voornamelijk recent gelezen wordt: van de in totaal 528 opgegeven buitenlandse titels waarvan het jaar van eerste publicatie bekend was, werden er 376 (71%) voor het eerst gepubliceerd in het jaar 2000 of later.

²⁴ Zie http://www.dbnl.org/letterkunde/enquete/enquete_dbnlmnl_21062002.htm. Website geraadpleegd op 10 januari 2013.

6 Vrouwen lezen vrouwen?

Vrouwen vormen in Nederland al een halve eeuw de meerderheid van het leespubliek. Er wordt wel aangenomen dat zij met name boeken lezen geschreven door vrouwen, en dat dit – meer dan de literaire kwaliteit van hun werk – het succes van vrouwelijke schrijvers zou verklaren.²⁵ De leesclubs die deelnamen aan mijn onderzoek bestaan zoals verwacht met name uit vrouwen: 166 groepen bestaan enkel uit vrouwen, 41 zijn gemengd. In 70,7% van de gemengde groepen zijn de vrouwen alsnog in de meerderheid.²⁶ Twee groepen bestaan enkel uit mannen. Als vrouwen met name kiezen voor boeken van vrouwelijke auteurs, of als vrouwen in groepsverband zich specifiek richten op werk van vrouwelijke auteurs, dan valt te verwachten dat door leesclubs dan ook relatief veel werk van vrouwen gelezen wordt. In Britse en Amerikaanse leesclubs – waarin ook met name vrouwen actief zijn – lijkt inderdaad een (lichte) voorkeur te bestaan voor boeken van en over vrouwen.²⁷

Zoals gezegd wees eerder onderzoek van Duyvendak (2007: 216-217) al uit dat de SLD – waarvan het ledenbestand vrijwel alleen uit vrouwen bestond en bestaat – in de periode 1970-2005 geen speciale voorkeur had voor boeken van vrouwelijke auteurs. Ook de leesclubs die deelnamen aan mijn onderzoek in 2009/2010, en veelal zelf hun boeken kiezen, maken duidelijk dat zij niet specifiek kiezen voor vrouwelijke auteurs. Van 509 verschillende boeken (1219 opgegeven titels) uit de titellijst van het onderzoek weten we of het geschreven werd door een man of vrouw.²⁸ Daarvan werden 163 verschillende titels (355 keer opgegeven) geschreven door 125 verschillende vrouwelijke auteurs; 346 verschillende titels (864 keer opgegeven) werden geschreven door 236 verschillende mannelijke auteurs. 70,9% van de boeken die werden gelezen en besproken in leesclubs werd dus geschreven door een man, 29,1% door een vrouw. Als we alleen de oorspronkelijk Nederlandstalige werken bekijken dan is de verhouding iets anders: 158 verschillende titels (447 keer opgegeven: 64,7%) werden geschreven door een man, 95 verschillende titels (244 keer opgegeven: 35,3%) door een vrouw.

Vos (2008: 56) liet in haar proefschrift zien dat, nadat decennialang ongeveer een kwart van de Nederlandstalige auteurs vrouw is, in de jaren negentig van de twintigste eeuw het aandeel vrouwelijke auteurs stijgt: in 1997 was 35% van de publicerende auteurs vrouw. Joosten (2012: 115-117; 2013) beschikt over recentere cijfers. Als we kijken naar de totale literaire boekproductie in Nederland (dus inclusief vertalingen) blijkt dat ook in 2012 nog slechts 35% van de in Nederland publicerende auteurs vrouw is. Vervolgens bepaalt Joosten aan de hand van verkoopcijfers van de honderd bestverkochte boeken in Nederland hoe het zit met de populariteit van (internationale en nationale) vrouwelijke en mannelijke schrijvers in Nederland. In 2010 werd 45% van de verschillende titels uit die top-100 geschreven door een vrouw, bovendien zorgden deze vrouwelijke auteurs samen

25 Zie Van Boven 2000: 694.

26 Voor deze vraag geldt $n=41$. Bij groepen met een oneven aantal leden telden groepen met slechts één man of vrouw meer (bijvoorbeeld drie mannen en vier vrouwen) als gelijk verdeeld.

27 Hartley 2001: 58; 177. Long 2003: 132-135.

28 Alleen *De reis van Sint-Brandaan* door een anonieme veertiende-eeuwse auteur is niet meegeenomen in deze berekening.

voor 51% van het aantal verkochte boeken uit de top-100. Het gaat hier dus alleen om de boekproductie en verkoop van de honderd meest verkochte boeken in Nederland, niet van het totale aanbod.

Op het eerste gezicht lijkt het percentage boeken van vrouwelijke auteurs dat gelezen wordt in leesclubs in de buurt te komen van het percentage boeken van vrouwelijke auteurs dat in Nederland wordt geproduceerd. Toch blijken de boeken van vrouwelijke auteurs meer gelezen te worden, afgaande op de verkoopcijfers. Zo bezien lezen leesclubs dus juist minder werk van vrouwelijke auteurs dan andere lezers. Het wordt hiermee ook duidelijk dat, ondanks dat verschillende van de top-100-titels ook op de titellijst van dit onderzoek voorkomen, deze top-100 niet door leesclubs gevolgd of gevormd wordt: zij kiezen ook andere boeken dan het grote publiek, en kiezen daarbij blijkbaar vaker voor werk van mannelijke auteurs.

7 Prijswinnaars

Drie Nederlandse literaire prijzen waarvan de nominaties en prijsuitreikingen gepaard gaan met de nodige media-aandacht zijn de AKO Literatuurprijs, de Libris Literatuurprijs en de NS Publieksprijs. Ik bekeek de lijsten van genomineerden (*shortlist*) en winnaars van deze prijzen vanaf het eerste jaar dat de prijs in het leven werd geroepen tot en met 2010: AKO Literatuurprijs van 1987 t/m 2010: 119 genomineerden en 24 winnaars; Libris Literatuurprijs van 1994 t/m 2010: 85 genomineerden en 17 winnaars; NS Publieksprijs van 2001 t/m 2010: 49 genomineerden en 10 winnaars. De shortlists laten zien dat deze literaire prijzen zich richten op recent verschenen boeken. De NS Publieksprijs kijkt daarbij ook naar oudere boeken die wel recent in de belangstelling stonden van het grote publiek – in 2002 bijvoorbeeld werden twee boeken genomineerd waarvan in het najaar 2001 een verfilming in de Nederlandse bioscopen te zien was: Harry Mulisch – *De ontdekking van de hemel* (1992) en J.R.R. Tolkien – *In de ban van de ring. Deel 1: De reisgenoten* (1954). Voor een aantal titels geldt dat ze op de nominatie stonden van meer dan één van de genoemde prijzen (bijvoorbeeld Erwin Mortier – *Godenslaap* en Arnon Grunberg – *Tirza*).

Ik vergeleek deze titels met de lijst boeken die recent gelezen werden door leesclubs. In Bijlage 2 staat een overzicht van de genomineerde en winnende titels die in de antwoorden van de vragenlijst werden genoemd, geordend naar jaar van publicatie. In totaal hadden 71 verschillende titels (368 keer opgegeven: 5,18 ‘lezingen’ per titel) uit de lijst van gelezen boeken een of meer van deze commerciële prijzen of nominaties ontvangen.

De boeken die door ‘iedereen’ gelezen worden, vinden ook hun weg naar de leesclub: *Over de Liefde*, *Godenslaap* en *Contrapunt* zijn daar voorbeelden van. Verwacht werd echter dat lezers voor deze boeken geen leesclub nodig hebben om ze te kiezen en te lezen. Maar deze populaire romans kunnen door leesclubs goed gekozen zijn vanwege positieve verwachtingen met betrekking tot ‘literair gehalte’. Brems (2005: 640) wilde aan de hand van enkele voorbeelden aantonen dat de literaire prijzen van AKO en Libris ondanks hun commerciële karakter zeker geen indicator voor ‘dubieuze literaire kwaliteiten’ van een werk zijn. Ze geven juist

een indicatie van hoge kwaliteit. Leesclubs die kiezen voor prijswinnaars of boeken van de nominatielijsten, zouden zich volgens hem hiermee zeker richten op werken ‘met een zeker literair niveau’. Boeken die bekroond werden met of genomineerd werden voor deze twee prijzen zijn inderdaad goed vertegenwoordigd in de boekenlijst. Het is echter op de twee Libris-nominaties uit 2010 na niet na te gaan of leesclubs de genoemde boeken lezen voordat of nadat de nominatielijsten bekend werden gemaakt of prijsuitreikingen plaatsvonden.

Zoals de naam al aangeeft is de eveneens commerciële NS publieksprijs anders georganiseerd en kent bovendien nominaties en winnaars uit een breder spectrum van het boekenaanbod: ook non-fictie en literaire thrillers bijvoorbeeld. Als we bekijken welke titels uit de nominatielijsten van de NS publieksprijs wel en welke niet werden gelezen door leesclubs dan valt op dat leesclubs daaruit *niet* kiezen voor non-fictie, en ook niet voor Kluun, Saskia Noort, Esther Verhoef en Suzanne Vermeer. Deze auteurs werden meermaals genomineerd of vielen zelfs in de prijzen: toch ontbreken zij volledig in het menu van leesclubs. Winnaar Herman Koch – *Het Diner* daarentegen was niet alleen prijswinnaar en bestseller, maar ook één van de populairste Nederlandstalige titels onder leesclubs. Dit zou kunnen betekenen dat leesclubs van Herman Koch een hogere, meer ‘literaire’ verwachting hebben dan van Kluun – beide boeken zouden immers op moreel vlak in elk geval voldoende stof tot discussie moeten bieden.

Behalve dat een nominatie of prijs verwachtingen kan scheppen over de kwaliteit van een boek, kan de media-aandacht die het boek krijgt bepaalde leesclubs zeker beïnvloeden, en wel de leesclubs waarin de leden gezamenlijk de beslissing nemen over wat er gelezen wordt. Het is denkbaar dat de groep eerder overeenstemming bereikt over een boek waar iedereen al over heeft gehoord, dan over een onbekend boek. Bovendien is de leesclub er niet alleen om een boek te kiezen, maar is met name de bespreking van het boek van belang, ongeacht of het wel of niet bekend is. Voor leden met tijdgebrek, die naast het lezen van de boeken voor de leesclub niet of nauwelijks aan lezen toekomen, kan het wellicht ook aantrekkelijk zijn dan toch dat bekende boek te kiezen dat ze graag zelf wilden lezen. Aan de andere kant geven leden zoals gezegd aan dat zij het waarderen dat ze dankzij de leesclub juist andere boeken lezen dan de boeken die ze uit zichzelf zouden kiezen. Voor deze leden ligt deze laatste verklaring niet voor de hand.

8 Conclusie

In dit artikel heb ik het recente leesgedrag van leesclubs willen verkennen. Ik wilde te weten komen wat leesclubs lezen en of we in hun boekenkeuze hun motieven om gezamenlijk boeken te lezen en te bespreken, weerspiegeld zien. Deze motieven zouden bijvoorbeeld aan het licht kunnen komen wanneer de boekenkeuze van leesclubs afwijkt van algemene trends op het gebied van lezen. Ik heb 211 leesclubs gevraagd de boeken te noemen die zij de afgelopen tijd lezen. Dit resulteerde in een lijst van 1220 opgegeven titels (510 verschillende titels). Ik heb deze titellijst op vier kenmerken onderzocht: de verhouding tussen oorspronkelijk Nederlandstalig en oorspronkelijk anderstalig werk, de verhouding tussen boeken van vrouwelijke auteurs en boeken van mannelijke auteurs, de verhouding

tussen ouder en recent verschenen werk, en de populariteit van titels die dankzij drie grote commerciële Nederlandse literaire prijzen veel media-aandacht hebben gekregen in Nederland.

Als we het leesgedrag van leesclubs in Nederland algemeen willen karakteriseren, dan zien we dat er meer oorspronkelijk Nederlandstalig werk wordt gelezen dan verwacht wordt vanuit de geldende trends op leesgedrag.

Ook ligt de nadruk duidelijk op recent gepubliceerd werk. Klassiekers, die we wel zouden verwachten, blijven maar mondjesmaat op de agenda staan. Ze zijn overigens vaker van buitenlandse komaf. Leesclubs blijken dus vooral geïnteresseerd in de literaire ontwikkelingen in het eigen taalgebied. De CPNB heeft invloed met haar 'Nederland leest'-campagne: de klassieke Nederlandstalige werken die zij weer onder de aandacht wil brengen van het grote publiek, blijken te worden opgepikt door sommige leesclubs: ze zijn sterker vertegenwoordigd dan andere oudere werken.

Er is, anders dan wel eens wordt gedacht, in leesclubs geen specifieke aandacht voor literatuur geschreven door vrouwen. Daarmee wijken de Nederlandse leesclubs in hun interesse niet alleen af van het grote publiek in Nederland, maar ook van leesclubs uit het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten, waar wel een voorkeur bestaat voor boeken geschreven door vrouwen.

Als we kijken naar boeken die door literaire prijzen extra media-aandacht ontvingen, zien we een aantal bekende namen terugkomen op de titellijst van leesclubs: bestsellers die ook bij de 'gewone' lezers in trek zijn. Als we totale lijst van de gelezen boeken bekijken – van de 510 verschillende titels werden 370 titels slechts door één leesclub gelezen – kunnen we echter niet concluderen dat leesclubs alleen kiezen voor de bekende bestsellers en prijswinnaars die aftrek vinden onder het grote publiek.

De belangrijkste conclusie over het leesgedrag van leesclubs kunnen we mijns inziens trekken uit die grote spreiding van gelezen werk. Dit laat immers zien dat veel leesclubs juist hun eigen gang gaan en dat elke leesclub op zoek is naar specifieke titels die vandaag de dag niet massaal worden gelezen. Ze laten zich niet voorschrijven wat te lezen. Leden geven aan dat zij het waarderen in aanraking te komen met boeken die ze uit zichzelf niet zouden hebben gelezen. Zij ervaren dit, en de besprekingen, als leerzaam. Het cognitieve motief, dat ook in de beginjaren van de moderne leesclubs belangrijk was, speelt nog steeds een grote rol voor veel deelnemers.

Het is denkbaar dat behalve het cognitieve motief ook het statusmotief bijdraagt aan de grote spreiding van de gelezen werken: leesclubs zouden zich bijvoorbeeld willen onderscheiden en daardoor juist niet kiezen voor boeken die 'iedereen' leest. Anders dan voor het cognitieve motief geldt, laten de enquêtes en interviews zien dat het statusmotief vrijwel geen rol zou spelen voor deelnemers van leesclubs. Het is echter goed mogelijk dat men het niet als sociaal-wenselijk ervaart om toe te geven dat dit motief een rol speelt en deze onderzoeksmethoden niet geschikt zijn om het voorkomen van het statusmotief te onderzoeken.

Ten slotte is het belangrijk te beseffen dat wat leesclubs lezen niet direct geeft dat alle leden het gelezen boek ook waarderen. Bovendien is een 'goed' boek niet per definitie geschikt voor een discussie in een leesclub: een aantal leesclubs gaf bijvoorbeeld aan dat juist een boek dat door ieder lid als heel mooi of goed

werd ervaren, geen stof biedt tot een bevredigende leesclubdiscussie. In de loop van de tijd ontwikkelt de groep wel ervaring op het gebied van het uitzoeken van een geschikt werk voor de discussie en hebben zij eigen ideeën over welke boeken daarvoor in aanmerking komen, en manieren om het ‘goede’ boek voor een bespreking te kiezen. Zo vroeg ik leesclubs welk boek achteraf geen goed boek bleek te zijn voor een leesclubdiscussie. Het antwoord ‘Niet van toepassing omdat we de boeken kiezen uit [de] canon’ is een illustratie hiervan.

In mijn vervolgonderzoek bekijk ik wat leesclubleden op het gebied van literatuur, horizonverbreding en persoonlijke ontwikkeling ervaren te leren van hun lidmaatschap. Deze drie thema’s kwamen het duidelijkst naar voren tijdens de interviews die in het kader van dit onderzoek werden gehouden.

Bibliografie

- Benjamins, Nagtegaal & Van Voorst 2011 – M. Benjamins, M. Nagtegaal & S. van Voorst, ‘Het geheim van de lezer. Lezen bij de Drentse literatuurclubs’. In: *Jaarboek voor de Nederlandse boekgeschiedenis* 18 (2011), p. 191-208.
- Bourdieu 1984 – P. Bourdieu, *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge, 1984.
- Van Boven 2000 – E. van Boven, ‘De eeuwige verbinding van schrijfsters, massa’s en middelmaat’. In: *De gids* 163 (2000) 9, p. 688-696.
- Brems 2006 – H. Brems, *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. Amsterdam: Bert Bakker, 2006.
- Dijkstra 1992 – K. Dijkstra, *Lezers in Utrecht: een empirisch onderzoek naar leesgedrag en factoren die hierop van invloed zijn*. Utrecht: Proefschrift Rijksuniversiteit Utrecht, 1992.
- Duyvendak 1994 – L. Duyvendak, ‘De moderne leeskring’. In: *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis* 1 (1994), p. 163-180.
- Duyvendak 2003 – L. Duyvendak, ‘Door lezen wijder horizon’. *Het Haags Damesleesmuseum*. Nijmegen: Uitgeverij Vantilt, 2003.
- Duyvendak 2005 – L. Duyvendak, ‘Gelijkgestemde zielen. Waarom vrouwen in groepsverband lezen’. In: *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis* 12 (2005), p. 177-190.
- Duyvendak 2007 – L. Duyvendak, ‘Van Amsterdamse intellectuelen tot Drentse leesvrouwen. Beeldvorming van het vrouwelijke leespubliek’. In: E. Brems, H. Brems, D. De Geest, & E. Vanfraussen (red.), *Achter de verhalen. Over de Nederlandse literatuur van de twintigste eeuw*. Leuven: Uitgeverij Peeters, 2007, p. 213-225.
- Fokkema & Ibsch 1992 – D. Fokkema & E. Ibsch, *Literatuurwetenschap en cultuuroverdracht*. Muiderberg: Coutinho, 1992.
- Ganzeboom 1989 – H.B.G. Ganzeboom, *Cultuurdeelname in Nederland: een empirisch-theoretisch onderzoek naar determinanten van deelname aan culturele activiteiten*. Assen: Van Gorcum, 1989.
- Gerritsma 1998 – F. Gerritsma, *Waarom mensen lezen in een leesclub*. Utrecht: doctoraalscriptie Literatuurwetenschap Universiteit Utrecht, 1998.
- Hartley 2001 – J. Hartley, *The Reading Groups Book. 2002-2003 Edition*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Van Herten 2009 – M. van Herten, ‘Het Lees kabinet “een ware Fundgrube”: hedendaagse leden en gebruikers van het Rotterdamsch Lees kabinet’. In: L. Duyvendak & P. Pesch (red.), *Grenzeloos lezen. 150 jaar Rotterdamsch Lees kabinet*. Rotterdam: Uitgeverij Douane, 2009, p. 121-131.
- Joosten 2012 – J. Joosten, *Staan de receptie*. Nijmegen: Uitgeverij Vantilt, 2012.
- Joosten 2013 – J. Joosten, ‘Scheve verhoudingen in literatuur zitten dieper’. In: *Trouw*, 2-5-2013. Zie: <http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/3435091/2013/05/02/Scheve-verhoudingen-in-literatuur-zitten-dieper.dhtml> (website geraadpleegd op 26-12-2014)
- Kerka 1996 – S. Kerka, ‘Book Groups: Communities of Learners’. In: *New Directions for Adult and Continuing Education* 71 (1996), p. 81-90.
- Kooy 2006a – M. Kooy, ‘The telling stories of novice teachers : Constructing teacher knowledge in

- book clubs'. In: *Teaching and Teacher Education* 22 (2006) 6, p. 661-674.
- Kooy 2006b – M. Kooy, *Telling Stories in Book Clubs. Women Teachers and Professional Development*. New York: Springer, 2006.
- Kraaykamp (1993) – G.L.M. Kraaykamp, *Over lezen gesproken. Een studie naar sociale differentiatie in leesgedrag*. Amsterdam: Thesis, 1993.
- Long 2003 – E. Long, *Book clubs. Women and the Uses of Reading in Everyday Life*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003.
- Pette 2001 – C. Pette, *Psychologie des Romanlesens. Lesestrategien zur subjektiven Aneignung eines literarischen Textes*. Weinheim: Juventa Verlag, 2001.
- Poole 2003 – M. Poole, 'The Women's Chapter: Women's Reading Groups in Victoria'. In: *Feminist Media Studies* 3 (2003) 3, p. 263-281.
- Van Rees, Janssen & Verboord 2006 – K. van Rees, S. Janssen & M. Verboord, 'Classificatie in het culturele en literaire veld 1975-2000'. In: G.J. Dorleijn & K. van Rees (red.), *De productie van literatuur. Het literaire veld in Nederland 1800-2000*. Nijmegen: Uitgeverij Vantilt, 2006, p. 15-37.
- Den Ridder 2011 – J. den Ridder, 'Praten over boeken: de sociale waarde van leesgroepen'. In: E. van den Berg, P. van Houwelingen & J. de Hart (red.), *Informeel groepen. Verkenning van eigentijdse bronnen van sociale cohesie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2011, p. 103-116.
- Rubin 1992 – J.S. Rubin, *The Making of Middlebrow Culture*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1992.
- Vos 2008 – L. Vos, *Uitzondering op de regel. De positie van vrouwelijke auteurs in het naoorlogse Nederlandse literaire veld*. Groningen: Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen, 2008.
- Vrij Nederland Leeskringspecial. 13 juli 2002.
- Witte 2008 – T.C.H. Witte, *Het oog van de meester. Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs*. Delft: Eburon, 2008.

Adres van de auteur

Open Universiteit, Faculteit Cultuur- en Rechtswetenschappen
Postbus 2960
6401 DL Heerlen
marjolein.vanherten@ou.nl

Bijlage 1 Overzicht van oorspronkelijk Nederlandstalig werk gelezen door leesclubs

Aantal keer gelezen	Auteur	Titel	Jaar eerste uitgave
1	Abdolah, Kader	<i>Spijkerschrift</i>	2000
11	Abdolah, Kader	<i>Het huis van de moskee</i>	2005
1	Abdolah, Kader	<i>De Koran en De boodschapper</i>	2008
1	Anker, Robert	<i>Hajar en Daan</i>	2004
1	Anker, Robert	<i>Nieuw-Lelievelt</i>	2007
1	Anoniem	<i>De reis van Sinte Brandaan</i>	14 ^e eeuw; 1949; 1994*
2	Asscher-Pinkhof, Clara	<i>Danseres zonder benen</i>	1966
1	B., Omar	<i>Oesters of merguez</i>	2006
1	Bakker, Gerbrand	<i>Perenbomen bloeien wit</i>	1999
22	Bakker, Gerbrand	<i>Boven is het stil</i>	2006
1	Beerten, Els	<i>Allemaal willen we de hemel</i>	2008
1	van Beijnum, Kees	<i>Oesters van Nam Kee</i>	2000
1	Benali, Abdelkader	<i>Bruiloft aan zee</i>	1996
1	Benali, Abdelkader	<i>De langverwachte</i>	2002
1	Benali, Abdelkader	<i>De stem van mijn moeder</i>	2009
1	Berk, Marjan	<i>Zout</i>	2006
1	Bernlef, J.	<i>Sneeuw</i>	1973
2	Bernlef, J.	<i>Boy</i>	2000
3	Bernlef, J.	<i>Buiten is het maandag</i>	2003
3	Bernlef, J.	<i>Op slot</i>	2007
1	Biesheuvel, Maarten	<i>Eva's keus**</i>	2003
1	Blom, Lilian	<i>De tuinkamer</i>	2007
1	Boesberg, André	<i>Tunnelkoorts</i>	2008
1	Bordewijk, Ferdinand	<i>Blokken; Knorrende beesten; Bint</i>	1931; 1933; 1934
1	Bosman, Machiel	<i>Elisabeth de Flines: een onmogelijke liefde in de achttiende eeuw</i>	2008
1	Bouazza, Hafid	<i>Paravion</i>	2003
1	Braam, Conny	<i>De woede van Abraham</i>	2000
1	Braam, Conny	<i>Het schandaal</i>	2004
1	Braam, Conny	<i>De handelsreiziger van de Nederlandse Cocainefabriek</i>	2009
2	Brakman, Willem	<i>Een winterreis</i>	1961
1	Brakman, Willem	<i>Naar de zee, om het strand te zien</i>	2006
2	van Brederode, Désanne	<i>Hart in Hart</i>	2007
1	Brijs, Stefan	<i>Arend</i>	2000
7	Brijs, Stefan	<i>De engelenmaker</i>	2005
1	Bril, Martin	<i>Verzameld werk</i>	2002

Aantal keer gelezen	Auteur	Titel	Jaar eerste uitgave
1	Bril, Martin	<i>De kleine keizer</i>	2008
3	Brokken, Jan	<i>In het huis van de dichter</i>	2008
1	Brouwer, Anna	<i>Land van gebroken beloftes: dochters van Rusland</i>	2003
1	Brouwers, Jeroen	<i>Joris Ockeloen en het wachten</i>	1967
3	Brouwers, Jeroen	<i>Bezongen rood</i>	1981
8	Brouwers, Jeroen	<i>Datumloze dagen</i>	2007
1	van Buuren, Maarten	<i>Kikker gaat fietsen of Over het leed dat leven heet</i>	2008
1	Campert, Remco	<i>Het satijnen hart</i>	2006
1	Campert, Remco	<i>Nieuwe herinneringen</i>	2007
5	Claus, Hugo	<i>Het verdriet van België</i>	1983
2	Claus, Hugo	<i>De geruchten</i>	1996
1	Claus, Hugo	<i>Onvoltooid verleden</i>	1998
1	de Coster, Saskia	<i>Held</i>	2007
2	Couperus, Louis	<i>Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...</i>	1906
1	Danish, David	<i>Een goede dag om te sterven</i>	2006
1	Dermoût, Maria	<i>De tienduizend dingen</i>	1955
1	Dijksterhuis, Ap	<i>Het slimme onbewuste. Denken met gevoel</i>	2007
12	van Dis, Adriaan	<i>De wandelaar</i>	2007
1	den Doolaard, A.	<i>De herberg met het hoefijzer</i>	1933
1	Dorrestein, Renate	<i>Ontaarde moeders</i>	1992
1	Dorrestein, Renate	<i>Een hart van steen</i>	1998
1	Dorrestein, Renate	<i>Het duister dat ons scheidt</i>	2003
1	Dorrestein, Renate	<i>Mijn zoon heeft een seksleven en ik lees mijn moeder Roodkapje voor</i>	2006
1	van Dullemen, Inez	<i>Maria Sybilla, een ongebruikelijke passie</i>	2001
1	van Dullemen, Inez	<i>De komst van de rustverstoorder</i>	2004
1	Durlacher, Jessica	<i>Het Geweten</i>	1997
2	Durlacher, Jessica	<i>Emoticon</i>	2004
1	Eggers, Elle	<i>Het huis van de zeven zusters</i>	1998
1	Elsschot, Willem	<i>Villa des Roses</i>	1913
2	Elsschot, Willem	<i>Lijmen; Het been</i>	1924; 1938
1	Emants, Marcellus	<i>Een nagelaten bekentenis</i>	1894
1	Enquist, Anna	<i>Het meesterstuk</i>	1994
5	Enquist, Anna	<i>De thuiskomst</i>	2005
12	Enquist, Anna	<i>Contrapunt</i>	2008
1	Fasseur, Cees	<i>Juliana & Bernhard, Verhaal van een huwelijk 1936-1956</i>	2008
17	Februari, Marjolijn	<i>De literaire kring</i>	2007

Aantal keer gelezen	Auteur	Titel	Jaar eerste uitgave
1	Freriks, Kester	<i>Koningswens</i>	2001
2	Gerritsen, Esther	<i>De kleine miezerige god</i>	2008
2	Glastra van Loon, Karel	<i>De passievrucht</i>	1999
1	Glastra van Loon, Karel	<i>Lisa's adem</i>	2001
1	Goemans, Anne-Gine	<i>Ziekzoekers</i>	2007
1	Goeminne, Siska	<i>Het Fantastische Verhaal van Ferre en Frie</i>	2009
1	Groot, Jacob	<i>Billy Doper</i>	2008
1	Grunberg, Arnon	<i>De asielzoeker</i>	2003
15	Grunberg, Arnon	<i>Tirza</i>	2006
1	Grunberg, Arnon	<i>Onze oom</i>	2008
10	Haasse, Hella S.	<i>Oeroeg</i>	1948
1	Haasse, Hella S.	<i>Het woud der verwachting. Het leven van Charles van Orléans</i>	1949
1	Haasse, Hella S.	<i>De scharlaken stad</i>	1952
1	Haasse, Hella S.	<i>Berichten van het Blauwe Huis</i>	1986
3	Haasse, Hella S.	<i>Heren van de thee</i>	1992
1	Haasse, Hella S.	<i>Fenrir: een lang weekend in de Ardennen</i>	2000
3	Haasse, Hella S.	<i>Sleuteloog</i>	2002
1	Haasse, Hella S.	<i>Het tuinhuis</i>	2006
1	't Hart, Kees	<i>De keizer en de astroloog</i>	2008
1	't Hart, Maarten	<i>De aansprekers</i>	1979
1	't Hart, Maarten	<i>De jacobsladder</i>	1986
2	't Hart, Maarten	<i>Het psalmenoproer</i>	2006
1	't Hart, Maarten	<i>Het dovemansorendieet - Over zin en onzin van gewichtsverlies</i>	2007
1	't Hart, Maarten	<i>Verlovingstijd</i>	2009
1	van der Heijden, A. F. Th.	<i>Het leven uit een dag</i>	1988
1	van der Heijden, A. F. Th.	<i>Asbestemming. Een requiem</i>	1994
2	van der Heijden, A. F. Th.	<i>Het schervengericht</i>	2007
1	van der Heijden, A. F. Th.	<i>Doodverf</i>	2009
1	Helman, Albert	<i>De stille plantage</i>	1931
1	Hemmerechts, Kristien	<i>Wit zand</i>	1993
2	Hermans, W. F.	<i>De donkere kamer van Damokles</i>	1958
3	Hermans, W. F.	<i>Nooit meer slapen</i>	1966
1	Hermans, W. F.	<i>Uit talloos veel miljoenen</i>	1981
1	Hermsen, Joke Johanna	<i>De liefde dus</i>	2006

Aantal keer gelezen	Auteur	Titel	Jaar eerste uitgave
1	Isegawa, Moses	<i>Abessijnse kronieken</i>	1998
17	Jansen, Suzanna	<i>Het pauperparadijs: een familiege- schiedenis</i>	2008
1	Japin, Arthur	<i>Een schitterend gebrek</i>	2003
23	Japin, Arthur	<i>De overgave</i>	2007
1	Jensen, Stine	<i>Dokter Jazz</i>	2009
1	de Jong, Oek	<i>Hokwerda's kind</i>	2002
1	de Jong, Pia	<i>Lange dagen</i>	2008
4	de Kat, Otto	<i>Julia</i>	2008
1	Keesing, Elisabeth	<i>Tijd gerekte</i>	1993
1	van Keulen, Mensje	<i>Een goed verhaal</i>	2009
1	Koch, Herman	<i>Eten met Emma</i>	2000
30	Koch, Herman	<i>Het diner</i>	2009
2	Koch, Natalie	<i>Streken</i>	2006
3	Koelemeijer, Judith	<i>Het zwijgen van Maria Zachea. Een ware familiegeschiedenis</i>	2002
3	Koelemeijer, Judith	<i>Anna Boom</i>	2008
1	Komrij, Gerrit	<i>Over de bergen</i>	1990
1	Kool, Marga	<i>Een kleine wereld. Terug naar het dorp van mijn ouders</i>	2006
1	Koolhaas, Anton	<i>Vanwege een tere huid</i>	1973
1	van Kooten, Kees	<i>Levensnevel: verhalen</i>	1999
1	Koubaa, Bart	<i>De leraar</i>	2009
1	Kouwenaar, Gerrit	[Onbekend]	[Onbekend: 1941-2008]
1	Krabbé, Tim	<i>Een tafel vol vlinders</i>	2009
1	Lanoye, Tom	<i>Het goddelijke monster</i>	1997
4	Lanoye, Tom	<i>Het derde huwelijk</i>	2006
1	van Leeuwen, Joke	<i>Alles nieuw</i>	2008
1	Lieske, Tomas	<i>Mijn soevereine liefde</i>	2005
4	Lieske, Tomas	<i>Dünya</i>	2007
1	de Loo, Tessa	<i>Een varken in het paleis</i>	1998
1	de Loo, Tessa	<i>Harlekino</i>	2008
1	Luitwieler, Olette	<i>Zielewind</i>	2008
17	van Maanen, Willem G.	<i>Heb lief en zie niet om</i>	2006
1	de Martelaere, Patricia	<i>Nachtboek van een slapeloze</i>	1988
2	Matsier, Nicolaas	<i>Gesloten huis. Zelfportret met ou- ders</i>	1994
3	McLeod, Cynthia	<i>De vrije negerin Elisabeth</i>	2000
2	van der Meer, Vonne	<i>De avondboot</i>	2001
1	van der Meer, Vonne	<i>Take 7</i>	2007
5	van der Meer, Vonne	<i>Zondagavond</i>	2009
30	Meijsing, Doeschka	<i>Over de liefde</i>	2008

Aantal keer gelezen	Auteur	Titel	Jaar eerste uitgave
1	Meijssing, Geerten	<i>Dood meisje</i>	2000
1	Meindert, Koos	<i>Lucas in de sneeuw</i>	2008
1	Meinkema, Hannes	<i>De heiligwording van Berthe Ploos: roman in verhalen</i>	2007
1	de Moor, Margriet	<i>Eerst grijs, dan wit, dan blauw</i>	1991
1	de Moor, Margriet	<i>Krentzersonate</i>	2001
2	de Moor, Margriet	<i>De verdrinkene</i>	2005
1	Mortier, Erwin	<i>Mijn tweede huid</i>	2000
2	Mortier, Erwin	<i>Sluiterijd</i>	2002
30	Mortier, Erwin	<i>Godenslaap</i>	2008
7	Mulisch, Harry	<i>Twee vrouwen</i>	1975
1	Mulisch, Harry	<i>De aanslag</i>	1982
1	Mulisch, Harry	<i>De ontdekking van de hemel</i>	1992
2	Mulisch, Harry	<i>Siegfried: een zwarte idylle</i>	2001
2	Münstermann, Hans	<i>De bekoring</i>	2006
7	Mutsaers, Charlotte	<i>Koetsier Herfst</i>	2008
2	Natter, Bert	<i>Begeerte heeft ons aangeraakt</i>	2008
1	Nescio	<i>Titaantjes</i>	1918
1	Nijhoff, Martinus	<i>Awater</i>	1934
1	Noordervliet, Nelleke	<i>Tine of De dalen waar het leven woont</i>	1987
1	Noordervliet, Nelleke	<i>De naam van de vader</i>	1993
19	Noordervliet, Nelleke	<i>Snijpunt</i>	2008
1	Nooteboom, Cees	<i>Van de lente de dauw: oosterse reizen</i>	1995
1	Nooteboom, Cees	<i>Rode regen</i>	2007
1	Oosterhoff, Tonnus	<i>Ware grootte</i>	2008
1	van Ostaijen, Paul	[Poëzie]	[Onbekend: 1916-1928]
1	Otten, Willem Jan	<i>Specht en zoon</i>	2004
29	Overeem, Vincent	<i>Misfit</i>	2008
2	Palmen, Connie	<i>Lucifer</i>	2007
2	Peper, Rascha	<i>Wie scheep gaat</i>	2003
2	Peper, Rascha	<i>Verfhuid</i>	2005
8	Peper, Rascha	<i>Vingers van marsepein</i>	2008
1	Pikkemaat, Guus	<i>Eleonore van Aquitanië (1122-1204). Een bijzondere vrouw in het zomertij der middeleeuwen</i>	2007
1	Pleysier, Leo	<i>Wit is altijd schoon</i>	1989
3	van der Pol, Marieke	<i>Bruidsvlucht</i>	2007
1	Polak, Chaja	<i>Tweede vader</i>	1996
1	Polak, Chaja	<i>Salka</i>	2004
1	Polman, Linda	<i>De criscaravaan</i>	2008

Aantal keer gelezen	Auteur	Titel	Jaar eerste uitgave
1	Pool, Joyce	<i>Groeten uit Londen</i>	2007
1	Reisel, Wanda	<i>Witte liefde</i>	2004
1	van Reybrouck, David	<i>Slagschaduw</i>	2007
3	Rosenboom, Thomas	<i>Zoete mond</i>	2009
1	Ruebsamen, Helga	<i>Het lied en de waarheid</i>	1997
1	Schackmann, Wil	<i>De proefkolonie</i>	2006
1	Scheeren, Anke	<i>De mooiste dagen zijn het ergst</i>	2009
2	Schippers, K.	<i>Waar was je nou</i>	2005
1	Schoemans, Roger H.	<i>Blizzard</i>	2008
1	Scholten, Jaap	<i>Morgenster: roman in drie delen</i>	2000
2	Scholten, Jaap	<i>De wet van Spengler</i>	2008
1	Siebelink, Jan	<i>De overkant van de rivier</i>	1990
1	Siebelink, Jan	<i>Vera</i>	1997
5	Siebelink, Jan	<i>Knielen op een bed violen</i>	2005
9	Siebelink, Jan	<i>Suezkade</i>	2008
1	Slee, Carry	<i>Ooggetuigen</i>	2007
1	Slot, Pauline	<i>Zuiderkruis</i>	1999
1	Slot, Pauline	<i>Blauwbaard</i>	2000
1	Springer, F.	<i>Bandoeng-Bandung: een novelle</i>	1993
1	Stahlie, Maria	<i>Boogschutters</i>	2008
1	Steenbeek, Rosita	<i>Intensive care</i>	2004
2	Steenbeek, Rosita	<i>Ander licht</i>	2009
1	Stout, Gerard	<i>In Paradisum: Drèents leven op eerde</i>	2008
1	Struyf, Annemie	<i>Insjallah mevrouw: ontmoetingen (z)onder boerka</i>	2004
1	Székely-Lulofs, Madelon	<i>Rubber</i>	1931
1	Terlouw, Sanne	<i>Het rozeneiland</i>	2008
1	Terrin, Peter	<i>De bewaker</i>	2009
1	Thomése, P. F.	<i>Het zesde bedrijf</i>	1999
1	Thomése, P. F.	<i>Schaduwkind</i>	2003
1	Treur, Franca	<i>Dorsvloer vol confetti</i>	2009
1	Trujillo, Carolina	<i>De terugkeer van Lupe García</i>	2009
1	Umbgrove, Arthur	<i>De hartslag van de aarde</i>	2008
1	Valens, Anton	<i>Vis</i>	2009
1	Vasalis, M.	[Poëzie]	[Onbekend: 1940-2009 (postuum)]
1	Verbeke, Annelies	<i>Reus</i>	2006
1	Verheul, Kees	<i>Stormsonate</i>	2006
1	Verhulst, Dimitri	<i>Mevrouw Verona daalt de heu- vel af</i>	2006

Aantal keer gelezen	Auteur	Titel	Jaar eerste uitgave
8	Verhulst, Dimitri	<i>De helaasheid der dingen</i>	2006
4	Verhulst, Dimitri	<i>Godverdomse dagen op een godverdomse bol</i>	2008
1	Vestdijk, Simon	<i>Terug tot Ina Damman</i>	1934
1	Vestdijk, Simon	<i>Ierse nachten</i>	1946
1	Vestdijk, Simon	<i>De vuuraanbidders</i>	1947
1	Vestdijk, Simon	<i>De kelner en de levenden</i>	1949
1	Vlaminck, Erik	<i>Suikerspin</i>	2008
1	van der Vlugt, Simone	<i>De Reünie</i>	2004
1	van der Vlugt, Simone	<i>Schaduwzuster</i>	2005
1	van der Vlugt, Simone	<i>Herfstlied</i>	2009
1	de Vos, Marjoleine	[Poëzie]	[Onbekend: 2000-2008]
1	Voskuil, J. J.	<i>Binnen de huid</i>	2009
1	Vuijsje, Robert	<i>Alleen maar nette mensen</i>	2008
1	Walschap, Gerard	<i>Houtekiet</i>	1939
1	Warren, Hans	<i>Om het behoud van eenzaamheid</i>	2001
1	Warren, Hans	<i>Een vriend voor de schemering</i>	2005
3	Webeling, Pieter	<i>Veertig dagen</i>	2008
2	Weijts, Christiaan	<i>Art. 285b</i>	2006
2	Weijts, Christiaan	<i>Via Cappello 23</i>	2008
4	Westerman, Frank	<i>De graanrepubliek</i>	1999
1	Westerman, Frank	<i>Ararat</i>	2007
1	Wiener, L. H.	<i>De verering van Quirina T.</i>	2006
2	Wieringa, Tommy	<i>Joe Speedboot</i>	2005
11	Wieringa, Tommy	<i>Caesarion</i>	2009
1	de Winter, Leon	<i>God's Gym</i>	2002
10	de Winter, Leon	<i>Het recht op terugkeer</i>	2008
1	van Woerden, Henk	<i>Moenie kyk nie</i>	1993
1	van Woerden, Henk	<i>Ultramarijn</i>	2005
1	Wolkers, Jan	<i>Kort Amerikaans</i>	1962
1	Wolkers, Jan	<i>Terug naar Oegstgeest</i>	1965
1	Wolkers, Jan	<i>Zomerhitte</i>	2005
2	Yerli, Nilgün	<i>De garnalenpelster</i>	2001
1	van der Zee, Sytze	<i>Potgieterlaan 7</i>	1997
1	van der Zijl, Annejet	<i>Jagtlust</i>	1998
6	van der Zijl, Annejet	<i>Sonny Boy</i>	2004
1	van Zomeren, Koos	<i>Het leven heeft geen geheimen</i>	2004
1	Zwagerman, Joost	<i>De buitenvrouw</i>	1994

* Twee edities werden gebruikt: Willem Wilminck en W.P. Gerritsen (1994, gebaseerd op het Comburgse handschrift) en Maartje Draak en Bertus Aafjes (1949, reconstructie op basis van zowel het Comburgse handschrift als het Handschrift Van Hulthem).

** De betreffende leesclub las dertien verhalen uit deze bundel.

Naast deze Nederlandstalige werken werden er ook werken van Nederlandse auteurs gelezen die oorspronkelijk in een andere taal werden geschreven (en dus niet in bovenstaande tabel zijn opgenomen): Desiderius Erasmus *Lof der zotheid* (1509, Latijn); Fouad Laroui *Judith en Jamal* (1998, Frans), Belle van Zuylen *Rebels en beminnelijke* (brieven uit 1760-1805, Frans). De toentertijd in Nederland woonachtige Moses Isegawa schreef zijn roman weliswaar in het Engels, maar de Nederlandse vertaling (1998) ervan werd als eerst uitgegeven, de Engelse versie volgde in 2001. Zijn boek is daarom wel in bovenstaande tabel opgenomen.

Bijlage 2: Literaire prijzen

N: Nominatie

W: Winnaar

Auteur en titel	Aantal keer gelezen	AKO (sinds 1987)	Libris (sinds 1994)	NS (sinds 2001)*
Verschenen in 2009				
Mensje van Keulen – <i>Een goed verhaal</i>	1	–	2010 N	–
Herman Koch – <i>Het Diner</i>	30	–	–	2009 W
Peter Terrin – <i>De bewaker</i>	1	–	2010 N	–
Carolina Trujillo – <i>De terugkeer van Lupe García</i>	1	2009 N	–	–
Tommy Wieringa – <i>Caesarion</i>	11	2009 N	–	–
Verschenen in 2008				
Kader Abdolah – <i>De boodschapper en de Koran</i>	1	–	–	2008 N
Machiel Bosman – <i>Elisabeth de Flines: een onmogelijke liefde in de achttiende eeuw</i>	1	2008 N	–	–
Anna Enquist – <i>Contrapunt</i>	12	–	2009 N	–
Arnon Grunberg – <i>Onze oom</i>	1	–	2009 N	–
Joke van Leeuwen – <i>Alles nieuw</i>	1	2009 N	–	–
Doeschka Meijsing – <i>Over de liefde</i>	30	2008 W	–	2009 N
Erwin Mortier – <i>Godenslaap</i>	30	2009 W	–	2010 N
Charlotte Mutsaers – <i>Koetsier herfst</i>	7	–	2009 N	–
Dimitri Verhulst – <i>Godverdomse dagen op een godverdomse bol</i>	4	–	2009 W	–
Robert Vuijsje – <i>Alleen maar nette mensen</i>	1	–	2009 N	–
Christiaan Weijts – <i>Via Capello 23</i>	2	2009 N	–	–
Leon de Winter – <i>Het recht op terugkeer</i>	10	2008 N	–	2008 N

Auteur en titel	Aantal keer gelezen	AKO (sinds 1987)	Libris (sinds 1994)	NS (sinds 2001)*
Verschenen in 2007				
Jeroen Brouwers – <i>Datumloze dagen</i>	8	–	2008 N	–
Adriaan van Dis – <i>De wandelaar</i>	12	–	–	2007 N
Marjolijn Februari – <i>De literaire kring</i>	17	–	2008 N	–
A.F.Th. van der Heijden – <i>Het schervengericht</i>	2	2007 W	–	–
Arthur Japin – <i>De overgave</i>	23	–	–	2008 W
Thomas Lieske – <i>Dinya</i>	4	2008 N	–	–
Frank Westerman – <i>Ararat</i>	1	2007 N	–	–
Verschenen in 2006				
Gerbrand Bakker – <i>Boven is het stil</i>	22	–	2007 N	–
Arnon Grunberg – <i>Tirza</i>	15	2007 N	2007 W	2007 N
Tom Lanoye – <i>Het derde huwelijk</i>	4	–	2007 N	–
Willem G. van Maanen – <i>Heb lief en zie niet om</i>	17	2007 N	–	–
Hans Münsterman – <i>De bekering</i>	2	2006 W	–	–
Dimitri Verhulst – <i>De helaasheid der dingen</i>	8	2006 N	–	–
Dimitri Verhulst – <i>Mevrouw Verona daalt de heuvel af</i>	1	2007 N	–	–
Christiaan Weijts – <i>ART. 285b</i>	2	2006 N	–	–
L.H. Wiener – <i>De verering van Quirina T.</i>	1	–	2007 N	–
Verschenen in 2005				
Kader Abdolah – <i>Het huis van de moskee</i>	11	–	–	2006 N
Stefan Brijs – <i>De engelenmaker</i>	7	2006 N	2006 N	–
Anna Enquist – <i>De thuiskomst</i>	5	–	–	2005 N
K. Schippers – <i>Waar was je nou</i>	2	–	2006 W	–
Jan Siebelink – <i>Knielen op een bed violen</i>	5	2005 W	2006 N	2005 N
Tommy Wieringa – <i>Joe Speedboot</i>	2	2005 N	2006 N	2006 N
Verschenen in 2004				
Willem Jan Otten – <i>Specht en zoon</i>	1	–	2005 W	–
Wanda Reisel – <i>Witte liefde</i>	1	2005 N	–	–
Simone van der Vlugt – <i>De reünie</i>	1	–	–	2005 N
Annejet van der Zijl – <i>Sonny Boy</i>	6	–	–	2005 N
Verschenen in 2003				
Bernlef – <i>Buiten is het maandag</i>	3	2004 N	2004 N	–
Hafid Bouazza – <i>Paravion</i>	1	2004 N	–	–

Auteur en titel	Aantal keer gelezen	AKO (sinds 1987)	Libris (sinds 1994)	NS (sinds 2001)*
Renate Dorrestein – <i>Het duister dat ons scheidt</i>	1	–	–	2004 N
Arnon Grunberg – <i>De asielzoeker</i>	1	2004 W	–	–
Arthur Japin – <i>Een schitterend gebrek</i>	1	–	2004 W	2004 N
P.F. Thomése – <i>Schaduwkind</i>	1	–	–	2004 N
Verschenen in 2002				
Abdelkader Benali – <i>De langverwachte</i>	1	–	2003 W	–
Hella Haasse – <i>Sleuteloog</i>	3	2003 N	–	2003 W
Oek de Jong – <i>Hokwerda's kind</i>	1	–	2003 N	–
Judith Koelmeijer – <i>Het zwijgen van Maria Zachea</i>	3	–	–	2002 W
Leon de Winter – <i>God's gym</i>	1	–	–	2003 N
Verschenen in 2001				
Margriet de Moor – <i>Kreutzersonate</i>	1	–	2002 N	–
Harry Mulisch – <i>Siegfried</i>	2	2001 N	2002 N	–
Verschenen in 2000				
J. Bernlef – <i>Boy</i>	2	–	2001 N	–
Geerten Meijsing – <i>Dood meisje</i>	1	2001 N	–	–
Erwin Mortier – <i>Mijn tweede huid</i>	1	–	2001 N	–
Verschenen in 1999				
Karel Glastra van Loon – <i>De passievrucht</i>	2	1999 W	–	–
Frank Westerman – <i>De graanrepubliek</i>	4	1999 N	–	–
Verschenen in 1997				
Helga Ruebsamen – <i>Het lied en de waarheid</i>	1	–	1998 N	–
Verschenen in 1996				
Abdelkader Benali – <i>Bruiloft aan zee</i>	1	–	1997 N	–
Hugo Claus – <i>De geruchten</i>	2	–	1997 W	–
Verschenen in 1994				
A.F.Th. van der Heijden – <i>Asbestemming. Een requiem</i>	1	1995 N	–	–
Nicolaas Matsier – <i>Gesloten huis</i>	2	1994 N	1995 N	–
Verschenen in 1993				
F. Springer – <i>Bandoeng – Bandoeng. Een novelle</i>	1	1994 N	–	–
Henk van Woerden – <i>Moenie kyk nie</i>	1	–	1994 N	–

Auteur en titel	Aantal keer gelezen	AKO (sinds 1987)	Libris (sinds 1994)	NS (sinds 2001)*
Verschenen in 1992				
Hella Haasse – <i>Heren van de thee</i>	3	1993 N	–	–
Harry Mulisch – <i>De ontdekking van de hemel</i>	1	1993 N	–	2002 N
Verschenen in 1991				
Margriet de Moor – <i>Eerst grijs, dan wit, dan blauw</i>	1	1992 W	–	–

* Hiervoor heette deze prijs de Trouw Publieksprijs en had een heel andere opzet dan de huidige.

De taal van de Gentenaar Josse Bade in het boek *In lingua latina* beantwoordt aan de Vlaamse taalkenmerken van het *Narrenschip*. Met de zin *ic meynic van brabant zij gheboren* [...] wordt allerminst iets gezegd over de herkomst van de auteur, maar alles over het personage dat zijn tong stevig roert en niet echt zegt dat hij een Brabander is, maar zich met zelfspot schaaft onder het slag volk dat, zoals het spreekwoord aan Brabanders toedicht, hoe ouder hoe zotter wordt.

Uitgeverij Verloren
Hilversum

